

KMEŤ, Miroslav: *Krátke dejiny dolnozemskejch Slovákov 1. Nadlak* : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2012, 383 s.

Dejiny dolnozemskejch Slovákov sú významnou súčasťou našej histórie a preto je sklamaním, že nie sú známe aj širšej verejnosti. Táto problematika bola síce predmetom viacerých etnologických, kulturologických a historických štúdií, avšak v ucelenej podobe bola spracovaná iba v monografii *Slováci vo svete 1*. Tá bola vydaná v roku 1980 a napísal ju J. Sirácky s J. Botíkom a L. Bartalskou. Napriek tomu mnohé otázky zostali ešte nezodpovedané alebo neboli ucelene vydané. Túto medzeru sa snaží vyplniť a taktiež nadviazať na už spomenuté dielo monografia *Krátke dejiny dolnozemskejch Slovákov 1* z pera Miroslava Kmeťa, ktorý pôsobí ako docent na Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. V publikácii využil svoje viacročné skúsenosti z učiteľského pôsobenia v Békešskej Čabe a dlhoročného rozsiahleho výskumu danej problematiky. Ján Botík o ňom píše: „V Miroslavovi Kmeťovi dozrel historik, ktorý nabral odvahu nielen k celostnému, ale aj novému konceptu dejín dolnozemskejch Slovákov.“ (s. 2) M. Kmeť opiera svoj výskum o mnohé archívne pramene a veľké množstvo dobových, ale aj súčasných periodík. Taktiež ale aj o vydané pramene a bohatú odbornú literatúru a mnohé štúdie k danej téme. Odborný text publikácie dopĺňa aj literatúrou faktu, memoármi, beletriou a náboženskou literatúrou.

Už ako nám napovedá názov publikácie „*Krátke dejiny...*“ autor sa nesnažil, ako píše, „absolútne“ vyčerpať problematiku v podobe vedeckej syntézy (s. 7). Monografiou sa snaží predstaviť dejiny dolnozemskejch Slovákov prostredníctvom jednotlivých tém, čím mapuje túto dôležitú časť našej histórie čo najkomplexnejšie. Táto publikácia nemá byť určená iba odbornej, ale hlavne širšej verejnosti, preto autor podáva poznatky zrozumiteľne, prehľadne a predovšetkým „čítavo“. Zaujímavým spestrením monografie sú mottá uvedené na začiatku každej kapitoly. Sú to napríklad úryvky z literárnych diel, dobovej tlače, diel či dokumentov.

Monografia je rámcovaná obdobím príchodu Slovákov na Dolnú zem na konci 17. storočia a končí sa rokom 1945. Nasledujúca história by mala byť obsahom druhej plánovanej publikácie. Autor hneď v úvode definuje pojem „Dolná zem“ v širšom aj v užšom zmysle slova.

Následne nato konštatuje: „*Pod pojmom dolnozemskí Slováci teda chápeme všetkých Slovákov, ktorí žili (a dodnes žijú) na území dnešného Maďarska, Rumunska, Srbska, Chorvátska a Bulharska*“ (s. 10).

Publikácia je veľmi prehľadne štruktúrovaná do štyroch navzájom logicky nadväzujúcich kapitol, ktoré sú rozdelené na ďalšie podkapitoly. Názvy jednotlivých kapitol a podkapitol jasne vystihujú obsahovú náplň knihy. Prvá kapitola svojím obsahom zachytáva vznik slovenského osídlenia na Dolnej zemi. Nasledujúca pokračuje vo výklade osídľovania v 19. storočí. Tretia sa venuje dejinám dolnozemsých Slovákov v kontexte slovenského národnoemancipačného hnutia. A napokon posledná kapitola uzatvára prvý diel *Krátkych dejín dolnozemsých Slovákov* charakteristikou dolnozemsých enkláv v rokoch 1919-1945.

Prvá kapitola práce s názvom *Vznik slovenského osídlenia na Dolnej zemi*, sa bližšie zameriava na túto dôležitú skutočnosť. Autor uvádza a konkrétne popisuje významné faktory, podoby a etapy migrácie desiatok tisíc prisťahovalcov, v dôsledku čoho bolo etnické zloženie obyvateľstva južného Uhorska v 18. storočia vskutku rôznorodé. Spomína taktiež aj sociálno-ekonomické faktory migrácie, a to konkrétne v prehľadnej mentálnej mape. Kapitola podrobne uvádza oblasti, kde sa vytvorili dominantne slovenské enklávy či jazykové ostrovy. Pozoruhodným faktom je, že v priebehu 18. storočia migrovala na Dolnú zem až pätina slovenskej populácie (s. 20-21). Čo nie je určite zanedbateľné číslo a jasne nám ukazuje, že aj dejiny dolnozemsých Slovákov by mali tvoriť základ vzdelanosti slovenskej spoločnosti. Život slovenských vysťahovalcov v novom domove sa niesol v duchu ich vlastných tradícií, zvykov, nárečia, cirkevnej príslušnosti a sviatkov, ktoré si priniesli z domova a časom mali aj tie istý vplyv na duchovné tradície a kultúrne zvyklosti okolitého inoetnického obyvateľstva. Dozvedáme sa tu však aj to, že ich život komplikovali mnohé existenčné problémy a ťažké životné podmienky, v ktorých sa ocitli v prvých rokoch. Autor na ozrejmienie daných skutočností uvádza aj rôzne špecifické prípady. Posledná podkapitola nesie názov *Významné osobnosti* a je ňou ukončená každá kapitola monografie (okrem tretej). Autor v nej uvádza významné osobnosti slovenského pôvodu, ktorých intelektuálne schopnosti a kultúrne aktivity ovplyvnili život na Dolnej zemi. M. Kmeť nám približuje ich životy v krátkych medailónoch. V danom období sú nimi: Matej Markovic, Samuel Tešedík

st., Samuel Tešedík ml., Daniel Bocko, Pavel Valaský, Pavel Michalko a Jur Ribay.

Druhá kapitola nesie názov *Pokračovanie slovenského osídľovania na Dolnej zemi v 19. storočí*. Na začiatku kapitoly uvádza autor danú problematiku v širšom kontexte s dejinami „dlhého storočia“ v Uhorsku. Následne na to konštatuje, že kolonizácia v tomto storočí už mala iný charakter než predtým. Početnosťou migrantov sa už nevyrovnala predošlej a v tomto období môžeme badať prevahu katolíkov medzi kolonistami, kým v 18. storočí jednoznačne prevažovali evanjelici (s. 86). Samozrejme na ďalších stránkach autor tieto skutočnosti ďalej podrobnejšie charakterizuje a analyzuje. Údaje týkajúce sa podielu počtu obyvateľov slovenskej národnosti v konkrétnych obciach či mestách v jednotlivých regiónoch a rokoch (1880, 1910, 1920, resp. 1930) M. Kmeť podáva v prehľadných tabuľkách. Následné podkapitoly sú veľmi pútavé svojím obsahom a venujú sa kultúrnym aspektom každodenného života kolonistov, taktiež sociálnemu a spoločenskému vývoju. Autor tu informuje čitateľov napríklad o dejinách každodennosti v prameňoch a literatúre, ale aj o špecifikách dolnozemskej agrárnych miest. Tieto pozoruhodnosti umožňujú bližšie spoznať „bežné“ životy dolnozemskej Slovákov. V závere danej kapitoly sú už viaceré významné osobnosti diferencované podľa regiónu, v ktorom pôsobili a vynikali v literárnej, publicistickej alebo vedeckej činnosti. Najväčší priestor je venovaný osobnostiam ako: Ján Kutlík st., Ludovít Augustín Haan, Michal Žilinský a Ondrej Seberíni.

V tretej kapitole nazvanej *Dolnozemskí Slováci v kontexte slovenského národnoemancipačného hnutia* sa M. Kmeť bližšie venuje téme spomínanej už v predchádzajúcej kapitole, ktorou boli dejiny dolnozemskej Slovákov v Uhorsku v 19. storočí. Tie veľmi negatívne poznačila vzrastajúca a intenzívna maďarizácia. Autor bližšie oboznamuje čitateľov s jej začiatkami, ale taktiež aj so začiatkom národnoemancipačného procesu Slovákov na Dolnej zemi. Pomerne rozsiahla časť, vzhľadom k ostatným, je venovaná dolnozemskej Slovákom na stránkach štúrovských Slovenských národných novín (1845-1848). Spomenutý a bližšie charakterizovaný je aj ich vzťah k revolúcii v rokoch 1848-1849, ktorý bol vo väčšine prípadov kladný. Avšak nad národnostnou identitou v mnohých prípadoch prevyšovala a mala dôležitejšiu úlohu konfesionalita. Tá bola

charakteristickou črtou kolektívneho sebauvedomovania a vyvíjala sa až do podoby etnokonfesionalnej príslušnosti.

Posledná štvrtá kapitola nesie názov *Slovenské dolnozemske enklávy v období rokov 1919-1945*. Je diferencovaná na podkapitoly ako napríklad: *Slováci v Horthyho Maďarskom kráľovstve*, *Slováci ako súčasť Veľkého Rumunska*, *Slováci pod vládou juhoslovanského kráľa* a *V krajine bulharského cára*. Autor si tu všima pomery v krajine po skončení 1. svetovej vojny a rozpade Rakúsko-Uhorska. Taktiež hlavne aj jej postoj k iným národnostiam, žijúcim na jej území. Najťažšie podmienky čakali slovenskú národnosť v Maďarskom kráľovstve, kde Slováci tvorili po Nemcoch druhú najpočetnejšiu menšinu. Horthyho režim zaujal voči nim hneď od začiatku šovinistický postoj. Postavenie Slovákov v Maďarsku bolo po celé medzivojnové obdobie oveľa nepriaznivejšie ako v prípade Slovákov žijúcich v ostatných susedných štátoch: Rumunsku, Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov (po r. 1929 Juhoslávii) a Bulharsku. Tu mali Slováci oveľa lepšie príležitosti na rozvoj svojich národnostných a kultúrnych aktivít. Daná kapitola sa vo svojich ďalších častiach venuje aj historiografii a kultúrnej histórii, napríklad tlači a spolkom v medzivojnovom období. Prijemným spštením je časť o každodennom živote a hospodárskom vývoji, kde autor oboznamuje čitateľov so zvyklosťami a zaujímavosťami z bežného života. Podobne ako v predchádzajúcich kapitolách aj túto završuje biografická časť, kde sa dočítame o významných osobnostiach spomínaného obdobia. Boli nimi v Maďarsku: Ľudovít Žigmund Szeberényi, Gustáv Szeberényi, Michal Francisci, Ján Gerči, v Rumunsku: Ľudovít Augustín Boor, Ivan Bujna, Matej Rádix, Ján Kmeť, Peter Pavel Dovál, v Juhoslávii: Igor Branislav Štefánik, Vladimír Konštantín Hurban, Jozef Maliak, Adam Vereš a Ján Bulík.

Túto zaujímavú publikáciu zakončuje krátky záver. Súčasťou knihy je bohatý zoznam prameňov a literatúry, taktiež obrazové prílohy na 11 stranách, medzi ktorými sú aj tri mapy so znázornenými slovenskými lokalitami na Dolnej zemi. Na konci publikácie sa okrem obsahu nachádza aj prehľadný súpis pomenovaní slovenských lokalít uvádzaných v texte.

Monografia *Krátke dejiny dolnozemských Slovákov 1* je nepochybne záslužným počínom Miroslava Kmeťa a veľmi vhodne vyplňa miesto

v dolnozemskej histórii. Daná problematika je spracovaná veľmi kvalitne, navyše novátorsky, keďže podáva pestré a rôznorodé témy, ktoré spolu tvoria ucelený obraz. Práca je taktiež proporčne vyvážená a autor nezostal len v rovine faktografickej popisnosti, ale fakty analyzoval, porovnával a zovšeobecňoval a tým vystihol podstatu a zámer diela. Tým bolo podať dejiny dolnozemských Slovákov v kompaktnej forme a pútavým štýlom, ktorý by bol príťažlivý pre širokú verejnosť, čo sa mu aj podarilo naplniť. Táto práca predstavuje bezpochyby výsledok autorovho dlhodobého, trpezlivého archívneho výskumu a vedeckého štúdia. Môžeme tu tak vidieť jeho mimoriadnu erudovanosť v danej problematike. V monografii tohto typu nie je možné a ani potrebné venovať sa jednotlivým témam príliš detailne. Napriek tomu však ponúka množstvo impulzov pre ďalší záujem, ale taktiež výskum danej problematiky. Jediným nedostatkom, ktorý by som mohla tejto skutočne interesantnej monografii vytknúť je, že by si podľa mňa zaslúžila zaujímavejšie grafické spracovanie. Tak by bola aj vizuálne viac príťažlivá pre širokú verejnosť, čo svojím obsahom určite je. Ale i napriek tomuto jedinému malému nedostatku hodnotím túto monografiu nanajvýš pozitívne a treba vysloviť presvedčenie, že táto kniha bude nielen pútavým čítaním pre odbornú, ale najmä širokú verejnosť. Treba zdôrazniť, že sa dá vynikajúco využiť ako príručka k výučbe dejín zahraničných Slovákov na stredných a vysokých školách na Slovensku, ale taktiež na národnostných školách v Maďarsku.

Soňa Polónyová